

Notities en Commentaren

BESCHIKBAARHEID VAN TIJDSCHRIFTARTIKELEN OP HET GEBIED VAN HET ONDERWIJS

H.M. Knippenberg en R.E.C. Verstraaten
Bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde, Katholieke Universiteit Nijmegen*

Voor onderzoekers en studenten op het gebied van het onderwijs biedt het literatuurbestand van het Educational Resources Information Centre (ERIC) een belangrijke toegang tot de internationale vakliteratuur.

Het bestand kan geraadpleegd worden in gedrukte vorm, als online beschikbaar gestelde database of op Compact Disk-Read Only Memory (CDROM). In deze laatste vorm kan de onderzoeker of student zelf – zonder tussenkomst van een informatiespecialist – het ERIC-bestand in geautomatiseerde vorm raadplegen.

In de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN) is het ERIC-bestand sinds enkele jaren op CDROM raadpleegbaar. Het gebruik ervan is intensief. Dit intensieve gebruik heeft echter geleid tot een toename van een klacht, die in verband met het raadplegen van het ERIC-bestand ook vroeger al gehoord werd: dat het vaak moeilijk is de in ERIC opgespoorde tijdschriftartikelen werkelijk in handen te krijgen.

Aan deze klacht is het huidige onderzoek gewijd. Hierin is nagegaan in hoeverre tijdschriftartikelen die zijn opgespoord in het ERIC-bestand, aanwezig zijn in de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, in bibliotheken van de KUN in het algemeen, en in bibliotheken in Nederland.

METHODE

In het onderzoek is gebruik gemaakt van de CDROM-versie van het ERIC-bestand. ERIC bestaat uit twee deelbestanden: 'Current Index to Journals in Education' en 'Resources in Education'. In het eerstgenoemde treft men verwijzingen aan naar tijdschriftartikelen, in het laatstgenoemde verwijzingen naar rapporten. Het onderzoek is alleen gericht op de verkrijgbaarheid van tijdschriftartikelen en is daarom beperkt tot het deelbestand 'Current Index to Journals in Education'.

Onderzocht zijn de tijdschriftartikelen die in een periode van twee jaar (van oktober 1987 t/m september 1989) in het ERIC-bestand zijn opgenomen. Totale aantal: 34.938. Van de artikelen uit de onderzochte periode is 99,3% in het Engels, de resterende artikelen zijn vooral in het Frans of in het Duits. In de onderzochte periode zijn er geen Nederlandstalige artikelen in ERIC opgenomen. Er zijn steekproeven genomen voor de verschillende clearinghouses die elk op een eigen deelgebied de literatuur voor het ERIC-bestand verzamelen. In de eerste twee kolommen van Tabel 1 treft men de naam van deze clearinghouses aan met daarbij aangetekend het aantal artikelen dat in genoemde periode door het betreffende clearinghouse voor ERIC verzameld werd.

Per clearinghouse is een random steekproef van 100 artikelen genomen. Bij deze steekproefgrootte is de standaardfout van geen van de gevonden proporties groter dan 0,05. Van de artikelen uit de steekproef is nagegaan of ze aanwezig waren in:

- 1) de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN
- 2) een van de andere bibliotheken van de KUN

* Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen.

- 3) een van de Nederlandse bibliotheken aangesloten bij de Nationale Centrale Catalogus (NCC). Deze is de basis voor het Interbibliothecaire Leenverkeer in Nederland.

Er is gezocht in bovenstaande volgorde. Als een artikel in een van de stappen gevonden werd, is er niet verder gezocht. Er is alleen in catalogi gekeken. Er is niet nagegaan of een artikel ook werkelijk voorhanden was.

RESULTATEN

In Tabel 1 treft men voor de verschillende clearinghouses de proporties artikelen aan die aanwezig zijn in de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, in de bibliotheken van de KUN in het algemeen, en in de Nederlandse bibliotheken aangesloten bij de NCC. De proporties voor de verschillende soorten bibliotheken zijn onderling afhankelijk. Als

Tabel 1. Aantal in ERIC 10.87-09.89 opgespoorde artikelen. Proporties voor aanwezigheid van artikelen in Nederland (NCC), op de KUN, en in de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN. Aantal verschillende tijdschrifttitels in de steekproeven van 100 artikelen.

Gebied (Clearinghouse) met ERIC-afkorting	Aantal artikelen in ERIC	Aanwezig Nederland NCC	Aanwezig KUN	Aanwezig Ped.Wet & Onderwijskunde KUN	Aantal verschillende tijdschr. titels
Tests, Measurement and Evaluation (TM)	1127	0,89	0,80	0,71	25
Information Resources (IR)	2647	0,88	0,21	0	52
Elementary and Early Childhood Education (PS)	1592	0,85	0,59	0,51	18
Languages and Linguistics (FL)	1509	0,85	0,64	0	34
Science, Mathematics and Environmental Education (SE)	3359	0,80	0,38	0,01	43
Counseling and Guidance (CG)	3492	0,75	0,42	0,09	41
Higher Education (HE)	2860	0,69	0,19	0,01	34
Social Sciences / Social Studies (SO)	2663	0,67	0,44	0,12	49
Adult, Career and Vocational Education (CE)	2230	0,63	0,28	0,18	49
Urban Education (UD)	1354	0,61	0,42	0,11	36
Handicapped and Gifted Children (EC)	3466	0,56	0,45	0,38	48
Teacher Education (SP)	1661	0,52	0,19	0,12	33
Reading and Communication Skills (CS)	3512	0,51	0,14	0,01	49
Educational Management (EA)	2087	0,50	0,33	0,33	19
Junior Colleges (JC)	544	0,33	0,12	0,12	12
Rural Education and Small Schools (RC)	835	0,21	0,15	0,09	29
Totaal	34.938				

Tabel 2. Proporties en standaardafwijkingen van beschikbaarheid van artikelen over onderwerpgebieden heen (voor het ERIC-bestand in het algemeen): in Nederland (NCC), op de KUN, en in de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN.

	Proportie	Standaardafwijking
Aanwezig Nederland (NCC)	0,67	0,0121
Aanwezig KUN	0,35	0,0121
Aanwezig bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde KUN	0,15	0,0079

een artikel meetelt voor de proportie aanwezigheid van de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, telt het ook mee voor de proportie aanwezigheid van de bibliotheken van de KUN in het algemeen en voor die van de bibliotheken in Nederland.

Binnen een clearinghouse kunnen meerdere artikelen uit één tijdschrift komen. In de laatste kolom van tabel 1 is aangegeven hoeveel tijdschriften nodig waren om bij het betreffende clearinghouse tot de steekproef van 100 artikelen te komen.

Voor de drie verdelingen van proporties afzonderlijk (die van de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, die van de bibliotheken van de KUN in het algemeen, en die van de bibliotheken in Nederland) is door middel van een chi-kwadraat toets nagegaan of er significante verschillen zijn tussen de clearinghouses in proporties aanwezigheid. Binnen alle drie de verdelingen zijn deze verschillen significant ($p < 0,001$). De gevonden Chi-kwadraat-waarden zijn: 441,204 voor de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, 253,967 voor de bibliotheken van de KUN in het algemeen, en 255,704 voor de bibliotheken in Nederland. Omdat de Chi-kwadraat-waarden berekend zijn bij gelijk aantal vrijheidsgraden kan hieruit worden afgeleid dat de verschillen tussen de clearinghouses binnen de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN groter zijn dan de verschillen tussen de clearinghouses binnen de bibliotheken van de KUN in het algemeen en binnen de bibliotheken in Nederland.

Er zijn ook schatters berekend voor de proportie aanwezige artikelen voor het gehele ERIC-bestand (over de clearinghouses heen). Deze worden met bijbehorende standaardafwijkingen vermeld in Tabel 2. Zij zijn berekend met behulp van de schatters die Yamane (1967, p. 148-153) geeft voor gestratificeerde random steekproeven.

DISCUSSIE

Binnen de onderzochte bibliotheken zijn er grote verschillen tussen de onderwerpgebieden (clearinghouses) in de beschikbaarheid van tijdschriftartikelen. Deze verschillen zijn het grootst als alleen gekeken wordt naar de collectie van de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, kleiner maar nog steeds significant zijn ze voor de collecties van de KUN in het algemeen en de Nederlandse bibliotheken aangesloten bij de NCC.

In de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN zijn op de meeste gebieden zeer weinig artikelen aanwezig. Er zijn twee duidelijke uitzonderingen: de gebieden 'tests, measurement and evaluation' en 'elementary and early childhood education' scoren hoog op beschikbaarheid: 0,71 en 0,51. Deze dragen dan ook het meeste bij aan de hoge Chi-kwadraat-waarde van deze bibliotheek. Twee gebieden liggen tussen genoemde hoge aanwezigheidsproporties en de grote groep van zeer lage proporties in: 'educational management' (0,33) en 'handicapped and gifted children' (0,38).

In de collectie van de bibliotheken van de KUN in het algemeen vormt het gebied 'tests, measurement and evaluation' nog steeds een positieve uitzondering in vergelijking met de overige gebieden. Dit gebied draagt dan ook relatief veel bij aan de Chi-kwadraat-waarde van de verdeling binnen deze collectie. Verder valt op dat de beschikbaarheidsscores van de verschillende gebieden bijtrekken in vergelijking met die van de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN. Dit geldt vooral voor de gebieden 'languages and linguistics', 'science, mathematics and environmental education', 'social sciences/social studies', 'counseling and guidance' en 'urban education'. De eerste drie genoemde gebieden hebben te maken met andere wetenschappen dan Pedagogiek en Onderwijskunde. De artikelen op deze gebieden zijn op de KUN eerder te vinden in de bibliotheken van deze wetenschappen dan in de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde. Artikelen uit het gebied 'counseling and guidance' staan vaak in psychologische tijdschriften en zijn daarom op de KUN vaak te vinden in de bibliotheek Psychologie. De artikelen uit het gebied 'urban education' staan voor een klein gedeelte in onderwijskundige tijdschriften maar daarnaast in tijdschriften op allerlei wetenschapsgebieden: sociale wetenschappen in het algemeen, sociologie, antropologie, geografie. Ze zijn dan ook nogal verspreid over de KUN te vinden in bibliotheken.

Op landelijk niveau hebben alle gebieden een proportie beschikbaarheid van 0,50 of hoger bereikt met twee uitzonderingen: 'junior colleges' (0,33) en 'rural education and small schools' (0,21). Dit zijn twee kleine gebieden, waarin weinig artikelen zijn ondergebracht. De geringe relevantie van deze gebieden voor de Nederlandse situatie zou ten grondslag kunnen liggen aan de lage beschikbaarheidsscores. Relatief hoge beschikbaarheidsscores op landelijk niveau halen de gebieden 'tests, measurement and evaluation' (0,89), 'information resources' (0,88), waarin veel tijdschriften zijn opgenomen op de gebieden informatietechnologie en bibliotheek- en informatiewetenschap, 'elementary and early childhood education' (0,85), 'languages and linguistics' (0,85), 'science, mathematics and environmental education' (0,80) en 'counseling and guidance' (0,75). Het gebied 'elementary and early childhood education' is het enige uit deze opsomming dat alleen op onderwijs betrekking heeft. Daarnaast zitten er ook in het hoog scorende gebied 'tests, measurement and evaluation' voornamelijk tijdschriften die op het onderwijs betrekking hebben. In de hoge score van de overige genoemde gebieden hebben tijdschriften uit andere wetenschappen dan Pedagogiek en Onderwijskunde een forse inbreng.

De beschikbaarheidsproporties over de onderwerpgebieden heen zijn 0,15 voor de bibliotheek Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van de KUN, 0,35 voor de bibliotheken van de KUN in het algemeen en 0,67 voor de bibliotheken in Nederland. Deze proporties zijn laag te noemen. Ter vergelijking: in een recent onderzoek naar beschikbaarheid van tijdschriftartikelen op het gebied van de Psychologie (Knippenberg & van Dorsser-Willems, 1990) werden voor Engelse, Duitse, Franse en Nederlandse artikelen die in de periode oktober 1986 t/m september 1988 zijn opgenomen in Psychological Abstracts, de volgende beschikbaarheidsproporties gevonden: 0,27 voor de instituutbibliotheek (de bibliotheek Psychologie van de KUN), 0,56 voor de bibliotheken van de KUN in het algemeen, en 0,85 voor de bibliotheken in Nederland die aangesloten zijn bij de NCC.

Voor gebruikers van ERIC valt de grens tussen beschikbaar en niet beschikbaar vaak samen met de vraag of een artikel binnen de instelling te verkrijgen is of niet. Dit geldt vooral voor studenten, die weinig van het interbibliothecaire leenverkeer gebruik maken. Een beschikbaarheidsproportie van 0,35 voor de instelling is in dat licht gezien laag. De situatie zal voor concrete gebruikers van ERIC waarschijnlijk iets minder ernstig zijn, omdat in dit onderzoek niet gedifferentieerd is naar onderwerpen die bij onderzoekers en studenten van de KUN in de belangstelling staan. Daarvoor mogen op lokaal niveau hogere beschikbaarheidsproporties verwacht worden. Toch bevestigt de voor de instelling gevonden proportie de klachten die gebruikers regelmatig uiten ten aanzien van de verkrijgbaarheid van artikelen.

Ook de landelijke beschikbaarheidsproportie van 0,67 is laag te noemen. Het opvragen van artikelen in het buitenland of via documentleveranciers gebeurt weinig. Ook hier moet men er rekening mee houden dat het onderzoek niet beperkt is tot onderwerpen die in Nederland in de belangstelling staan. Op het gebied van het onderwijs zullen er tussen landen verschillen bestaan

in de belangstelling voor onderwerpen, en het ERIC-bestand met zijn Amerikaanse oriëntatie sluit wat dit betreft niet helemaal aan bij de Nederlandse situatie. De lage scores op beschikbaarheid op landelijk niveau van de gebieden 'junior colleges' en 'rural education and small schools' duiden ook in deze richting. Een andere oorzaak voor de lage landelijke beschikbaarheidsproportie zou kunnen zijn dat in het ERIC-bestand ook tijdschriften worden opgenomen die niet zozeer op een wetenschappelijk publiek gericht zijn als wel op de beroepsgroep van leraren en onderwijzers.

Het onderzoek is beperkt tot tijdschriftartikelen. Zoals eerder vermeld neemt ERIC ook verwijzingen naar rapporten op. De verkrijgbaarheid hiervan is in Nederland geregeld: ERIC-rapporten zijn verkrijgbaar bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Dit leidt tot een vreemde situatie: rapporten uit het ERIC-bestand, waarvan men in het algemeen mag aannemen dat zij in mindere mate kritisch gescreend zijn vóór publikatie dan tijdschriftartikelen, zijn – als gekeken wordt naar de verkrijgbaarheid op landelijk niveau – beter beschikbaar dan de tijdschriftartikelen uit het ERIC-bestand.

LITERATUUR

- Knippenberg, H. M., & Dorsser-Willems, M. G. J. van. (1990). Beschikbaarheid van tijdschriftartikelen. *De Psycholoog*, 25, 554-557.
- Yamane, T. (1967). *Elementary sampling theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Manuscript ontvangen 13-12-1990